

Wyrok z dnia 22 stycznia 2010 r., V CSK 195/09

Urządzenia wymienione w art. 49 § 1 k.c. z chwilą ich połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa przestają być częścią składową nieruchomości i stają się samoistnymi rzeczami ruchomymi, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i obrotu.

Sędzia SN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Józef Frąckowiak

Sędzia SN Barbara Myszka (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Gminy K.Z. przeciwko "E.P." S.A. w W., Oddziałowi w W. (poprzednio "E.P.G.T.", S.A. w W., Oddziałowi w W.) o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 22 stycznia 2010 r. skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5 lutego 2009 r.

uchylił zaskarżony wyrok, oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 9 października 2008 r. i zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 3600 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego oraz kwotę 14830 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 9 października 2008 r. Sąd Okręgowy w Świdnicy oddalił powództwo Gminy K.Z. o zasądzenie od "E.P.G.T." S.A. (obecnie: "E.P." S.A.) w W., Oddział w W. kwoty 224 600 zł z odsetkami, ustalając, że w związku z realizacją inwestycji budowlanej na Osiedlu B.C. w K.Z. powódka wybudowała sieć energetyczną, obejmującą stację transformatorową, trzy linie energetyczne i złącza kablowe, po czym urządzenia te zostały podłączone do sieci pozwanej. W piśmie z dnia 14 lipca 2005 r. pozwana złożyła powódce ofertę wykupu całej infrastruktury energetycznej. W toku negocjacji prowadzonych w celu ustalenia warunków przekazania urządzeń energetycznych powódka zaproponowała kwotę 224 600 zł.

Pozwana wstępnie wyraziła zgodę na tę kwotę, pomniejszoną o opłatę przyłączeniową, zastrzegając, że konieczna jest jeszcze uchwała zarządu. Termin zawarcia przez strony umowy przekazania został wyznaczony na dzień 20 lutego 2008 r., jednak do jej podpisania nie doszło.

Sąd Okręgowy, powołując się na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05 (OSNC 2006, nr 10, poz. 159), przyjął, że art. 49 k.c. nie stanowi samoistnej podstawy przejścia wymienionych w nim urządzeń na własność właściciela przedsiębiorstwa przez ich połączenie z siecią należącą do tego przedsiębiorstwa. Podkreślił jednak, że od tej zasady mogą zachodzić wyjątki, jeżeli urządzenia wymienione w art. 49 k.c. zostają tak dalece związane z instalacją należącą do sieci, że spełniają określone w art. 47 § 2 k.c. warunki do uznania ich za część składową. W takim wypadku dotychczasowy właściciel traci ich własność na rzecz właściciela instalacji, do której zostały przyłączone. Jeżeli nie dochodzi do tak ścisłego związania z instalacją, że przyłączone urządzenia uzyskują przymiot części składowej, wówczas – mimo połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa – pozostają własnością dotychczasowego właściciela. W niniejszej sprawie nie wykazano, że sporne urządzenia zostały w takim stopniu związane z instalacją sieciową, by mogłyby być uznane za jej część składową, zachowują zatem swoją odrębność prawną i są ruchomościami stanowiącymi własność powódki. Może ona w drodze umowy przekazać ich własność pozwanej lub ustalić inny tytuł prawny, na podstawie którego pozwana będzie mogła z nich korzystać.

Na skutek apelacji powódki Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 lutego 2009 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 224 600 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 17 lipca 2008 r. Uznał za zasadny zarzut naruszenia art. 47 § 2 w związku z art. 49 k.c. przez przyjęcie, że sporne urządzenia nie są częścią składową sieci należącej do przedsiębiorstwa pozwanej. Podkreślił, że po odłączeniu wybudowanych przez powódkę urządzeń od sieci stałyby się one bezużyteczne, a Osiedle B.C. byłoby pozbawione zasilania. W tej sytuacji trzeba przyjąć, że sporne urządzenia po ich podłączeniu do sieci energetycznej pozwanej stały się jej częścią składową, powódka może więc na podstawie art. 405 k.c. żądać z tego tytułu kwoty 224 600 zł, wynikającej z operatu szacunkowego sporządzonego w 2007 r.

Sąd Apelacyjny zauważył, że w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji doszło do nowelizacji art. 49 k.c., umożliwiającej osobie, która poniosła koszty budowy urządzeń przesyłowych, wystąpienie z żądaniem ich wykupu. Podkreślił jednak, że nowelizacja ta może być stosowana dopiero od jej ogłoszenia, a ponadto, że powódka nie wystąpiła z takim żądaniem.

W skardze kasacyjnej pozwana, powołując się na obie podstawy określone w art. 398³ § 1 k.p.c., wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy wskazała na naruszenie art. 49 k.c. przez przyjęcie, że stanowi on samoistną podstawę przejścia spornych urządzeń na własność pozwanej w wyniku ich połączenia z siecią, i art. 405 k.c. przez przyjęcie, że stanowi on podstawę zapłaty za wybudowane przez powódkę urządzenia, mimo że nie zostały one „przyjęte na majątek” pozwanej. W ramach drugiej podstawy podniosła zarzut obrazy art. 321 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Dokonując oceny prawnej stanu faktycznego przyjętego za podstawę zaskarżonego wyroku, Sąd Apelacyjny powołał się na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05 (OSNC 2006, nr 10, poz. 159), według której art. 49 k.c. nie stanowi samoistnej podstawy prawnej przejścia urządzeń służących do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz innych podobnych urządzeń na własność właściciela przedsiębiorstwa przez ich połączenie z siecią należącą do tego przedsiębiorstwa. Powołana uchwała zapadła na gruncie art. 49 k.c. w pierwotnym brzmieniu, który stanowił, że urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych gruntu lub budynku, jeżeli wchodzą w skład przedsiębiorstwa lub zakładu.

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że wejście urządzeń wymienionych w art. 49 k.c. w skład przedsiębiorstwa jest jedynie przesłanką ich wyłączenia spod działania zasady *superficies solo cedit* wyrażonej w art. 48 i 191 k.c. Kwestia własności tych urządzeń pozostaje natomiast poza zakresem art. 49 k.c., który nie określa, do kogo będą należały i na podstawie jakiego tytułu prawnego. Wejście w skład przedsiębiorstwa jest przy tym jedynie kwestią faktu, czyli fizycznego połączenia wspomnianych urządzeń z siecią przedsiębiorstwa. Od chwili wejścia w skład przedsiębiorstwa, własność urządzeń nie jest już pochłaniana

przez własność nieruchomości, wobec czego muszą one być zakwalifikowane jako rzeczy ruchome zarówno jako samoistne rzeczy ruchome, jak i części składowe takich rzeczy. Przez połączenie z siecią stają się one składnikiem przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., a tym samym elementem sieci jako zbioru rzeczy (*universitas rerum*).

Sformułowanie „wchodzą w skład przedsiębiorstwa” nie oznacza jednak, że właścicielowi przedsiębiorstwa musi przysługiwać względem przyłączonych urządzeń prawo własności. Decydujące znaczenie dla określenia statusu prawnego omawianych urządzeń ma stopień ich fizycznego i funkcjonalnego powiązania z siecią należącą do przedsiębiorstwa. Urządzenia, które zostają tak dalece związane z instalacją należącą do sieci, że spełniają określone w art. 47 § 2 k.c. warunki do uznania ich za część składową, uzyskują status części składowej tej instalacji, skutkiem czego dotychczasowy właściciel traci ich własność na rzecz przedsiębiorcy sieciowego. Jeżeli natomiast nie dochodzi do tak ścisłego związania z instalacją, że przyłączane urządzenia uzyskują przymiot części składowej, wówczas – mimo ich połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa – pozostają własnością dotychczasowego właściciela. O tym, jaki tytuł prawny do przyłączonych urządzeń będzie przysługiwał w takim wypadku przedsiębiorcy sieciowemu, zdecyduje umowa stron, a jeżeli do jej zawarcia nie dojdzie właściciel przedsiębiorstwa sieciowego będzie jedynie posiadaczem przyłączonych urządzeń.

Ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731 – dalej: „ustawa nowelizująca”), która weszła w życie z dniem 3 sierpnia 2008 r., a więc przed wydaniem zaskarżonego wyroku, art. 49 k.c. został znowelizowany. Zgodnie z jego nowym brzmieniem, urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzą w skład przedsiębiorstwa. Osoba, która poniosła koszty budowy tych urządzeń i jest ich właścicielem może żądać, aby przedsiębiorca, który przyłączył urządzenia do swojej sieci, nabył ich własność za odpowiednim wynagrodzeniem, chyba że w umowie strony postanowiły inaczej. Z żądaniem przeniesienia własności tych urządzeń może wystąpić także przedsiębiorca.

Pomimo zmiany stanu prawnego większość też przyjętych w omawianej uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego nie utraciła aktualności.

Założenia, jakie przyjął ustawodawca wprowadzając regulację zawartą w art. 49 § 2 k.c., powodują jednak konieczność odstąpienia od konstrukcji urządzeń stanowiących część składową instalacji, ustawodawca przesądził bowiem, że urządzenia wymienione w § 1 tego artykułu z chwilą, gdy przez fizyczne połączenie z siecią przestają być częścią składową nieruchomości, zachowują status samoistnych rzeczy ruchomych, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i odrębnego obrotu. Świadczy o tym użyte w § 2 sformułowanie „osoba, która poniosła koszty budowy urządzeń, o których mowa w § 1, i jest ich właścicielem”. Kolejnym argumentem jest treść wprowadzonego ustawą nowelizującą art. 305³ § 1 k.c., według którego służebność przesyłu przechodzi na nabywcę przedsiębiorstwa lub nabywcę urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 k.c. Nie można w tej sytuacji podtrzymywać przyjętej w uzasadnieniu omawianej uchwały konstrukcji, że urządzenia, które zostają ściśle powiązane z siecią, stają się częścią składową instalacji należącej do przedsiębiorstwa.

Konkludując, trzeba stwierdzić, że urządzenia wymienione w art. 49 § 1 k.c. z chwilą ich fizycznego połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa przestają być częścią składową nieruchomości i stają się samoistnymi rzeczami ruchomymi, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i obrotu. Może zatem dojść do przeniesienia ich własności w drodze umowy na rzecz przedsiębiorcy lub osoby trzeciej; można też oddać je w leasing lub najem.

Zgodnie z art. 49 § 2 k.c., sfinansowanie kosztów budowy urządzeń, które po połączeniu z siecią uzyskują status samoistnych rzeczy ruchomych, ma zasadnicze znaczenie dla określenia, kto jest ich właścicielem. Jest tak dlatego, że wykazanie faktu poniesienia kosztów budowy urządzeń – gdy nie należą już do części składowych nieruchomości, bo wchodzi w skład przedsiębiorstwa – przesądza o ich własności jako rzeczy ruchomych. Legitymacja do dochodzenia przewidzianego w art. 49 § 2 zdanie pierwsze k.c. roszczenia o nabycie przez przedsiębiorcę własności urządzeń przysługuje osobie, która poniosła koszty ich budowy i jest ich właścicielem, natomiast zgodnie z art. 49 § 2 zdanie drugie k.c., z żądaniem przeniesienia własności tych urządzeń może wystąpić także przedsiębiorca. Trzeba dodać, że w art. 49 § 2 k.c. zawarte zostało zastrzeżenie, zgodnie z którym przewidziane w nim roszczenie przysługuje, chyba że w umowie strony postanowiły inaczej.

Ustawa nowelizująca nie zawiera wprawdzie przepisów wprowadzających, niemniej znowelizowany art. 49 k.c. – wbrew odmiennym zapatrywaniom Sądu Apelacyjnego – dotyczy również sytuacji, w których odnośne urządzenia zostały wybudowane i podłączone do sieci przed dniem 3 sierpnia 2008 r. Samo podłączenie do sieci bowiem jedynie usuwa te urządzenia spod działania zasady *superficies solo cedit*, a nie rodzi skutku w postaci przeniesienia ich własności lub ustanowienia innego prawa na rzecz przedsiębiorcy sieciowego. Retroaktywność art. 49 k.c. nie narusza w tym wypadku reguły wyrażonej w art. 3 k.c., gdyż wynika z celu regulacji, jakim było uporządkowanie stanu prawnego związanego z podłączaniem wymienionych w tym przepisie urządzeń do sieci przedsiębiorstwa. Wypada przypomnieć, że charakter retroaktywny miały również regulacje zawarte w art. 66 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 89, poz. 625 ze zm.) i w art. 31 ustawy z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 123, poz. 858 ze zm.; zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2006 r., I CSK 83/05, nie publ.).

Przechodząc od powyższych rozważań natury ogólnej na grunt niniejszej sprawy, trzeba zgodzić się z zarzutem naruszenia art. 49 k.c. przez przyjęcie, że sporne urządzenia po ich połączeniu z siecią stały się – jako części składowe instalacji – przedmiotem własności skarżącej. Pogląd ten nawiązuje do wspomnianej już konstrukcji urządzeń jako części składowej instalacji, która nie może być już przyjmowana, ponieważ nie uzyskała aprobaty ustawodawcy. Trzeba zatem przyjąć, że z chwilą połączenia wybudowanych przez powódkę urządzeń z siecią należącą do skarżącej uzyskały one status samoistnych rzeczy ruchomych, które mogą być odrębnym przedmiotem obrotu. W konsekwencji powódka, która poniosła koszty budowy tych urządzeń, jest nadal ich właścicielem, z ustalonego bowiem stanu faktycznego nie wynika, by doszło do przekazania prawa własności urządzeń w drodze umowy. Zarzut naruszenia art. 405 k.c. trzeba zatem uznać za uzasadniony, ponieważ żądanie zapłaty równowartości spornych urządzeń jest roszczeniem odmiennym od roszczenia przewidzianego w art. 49 § 2 k.c., a z takim roszczeniem powódka nie wystąpiła.

W tej sytuacji zachodzą podstawy do uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji powódki, zarzuty bowiem

podnoszone w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. pozostają bez wpływu na wynik sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ oraz art. 98 i 99 w związku z art. 391 § 1 oraz art. 398²¹ k.p.c. orzekł, jak w sentencji. (...)